

บทวิพากษ์ความเป็น
โลกุตตรธรรม
แห่งคัมภีร์
“เต๋าเต๋อจิง”

สุวรรณ วลัยไวศยวรรณ

สาขาวิชาศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ค ความนำ

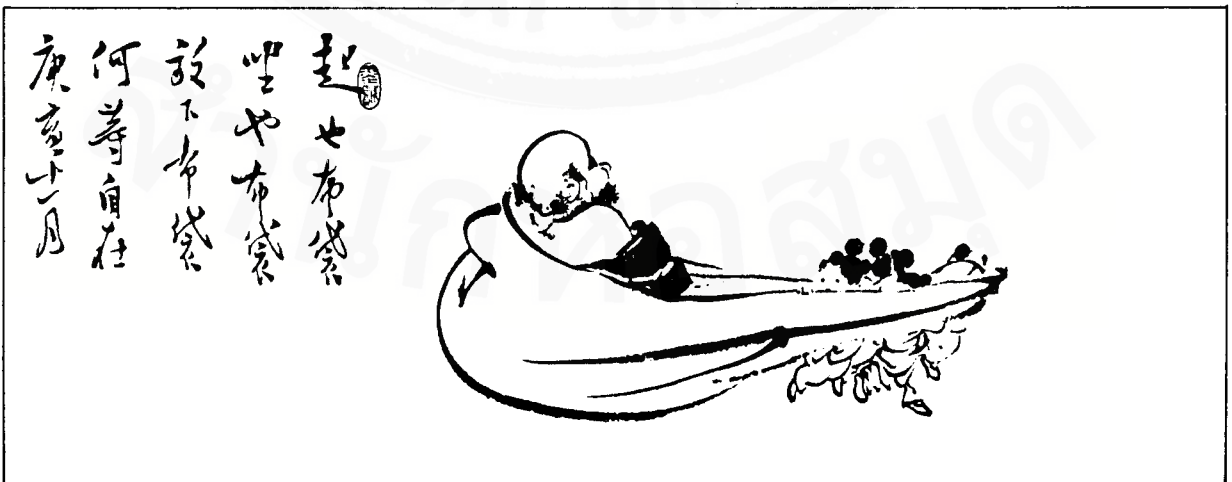
“กาลหนึ่ง เมื่อสิ่งทั้งปวงมีกำเนิดขึ้น อันว่ากาลซึ่งยังไม่มีกำเนิดขึ้นนี้ ย่อมมีกำเนิดขึ้นด้วยตนเอง ย่อมมีกำเนิดขึ้นเกิดขึ้นแก่กาลในขณะที่กาลซึ่งไม่มีกำเนิดขึ้นยังไม่ได้เริ่มต้น ภาวะความมีความเป็นย่อมมี และอภาวะก็ย่อมมีเป็นเช่นกัน ในสมัยซึ่งไม่มีกำเนิดขึ้น ย่อมความไม่มีหรือความว่างเปล่าอยู่ เมื่อกาลอันไม่มีกำเนิดขึ้น ยังไม่ได้เริ่มต้นนั้นความไม่มีย่อมมีอยู่ ระหว่างนั้นเกิดความไม่มีแต่ก็รู้ไม่ได้ว่าความไม่มีเป็นภาวะอันยอมมีอยู่ หรือยอมไม่มีอยู่”¹

ข้อความทั้งหมดดังที่คัดมานี้เป็นการบรรยายข้อความจากภาษาอังกฤษซึ่งมีเพียงสั้น ๆ ว่า “Before things come into existence, there is nonbeing.”² ผู้เขียนข้อความดังกล่าวในภาคภาษาไทยอาจจะมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อแสดงจินตนาการ ของตนเองในเชิงภาษาว่าการเขียนให้คลุมเครือสอพลออาจจะช่วยทำให้เกิดจินตนาการอันบรรเจิดได้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าข้อความนี้จะมิใช่ความ

พยายามเชิง “วิชาการ” ที่จะอธิบายลัทธิเต๋า แต่ด้วยท่วงท่าที่ ภาษาที่ใช้มีแต่จะสร้างท่าที ทักษะของผู้อ่าน ให้เกิดความรู้สึกว่า ลัทธิเต๋านั้น เป็นเรื่องของความเชื่อในรหัสลัทธิ (mysticism) ที่กล่าวถึงเรื่องราว ข้อความ หรือประสบการณ์ อัน “ห่างไกล” จากชีวิตผู้คนธรรมดา หรือไม่ก็ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่า การบรรยายลัทธิเต๋าในลักษณะอันบรรเจิดดังกล่าวเป็นเรื่องของ “สัจธรรมขั้นสูงสุด” ซึ่งอยู่ “นอก” และ “เหนือ” ประสบการณ์ทั่วไป ของมนุษย์ เป็นเรื่องของ “ปรมาตตสัจจะ” หรือ “โลกุตตรธรรม” อันเที่ยงแท้สมบูรณ์ หากแต่ว่า “ห่างไกล” จากโลกแห่ง “โลกียวิสัย” เป็นแน่แท้

บทความนี้เป็นความพยายามที่จะวิพากษ์วิจารณ์ท่าทีดังกล่าวต่อการเข้าใจคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง โดยจะเสนอว่าที่จริงแล้วคัมภีร์เต๋า เล่มนี้ มีสัจธรรม ง่าย ๆ พื้น ๆ ที่จะนำเสนอคือ การรักษาชีวิตให้รอด และเป็นข้อเสนอเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับโลกทางสังคมการเมืองอย่างลึกซึ้ง ความพยายามของผู้เขียนนี้ สอดคล้องกับข้อคิดเห็นของ ดี ซี เลอ (D.C.Lau) ผู้รู้ทางปรัชญาจีนเป็นผู้เสนอว่าคัมภีร์เต๋ালে่มนี้ “โดยสาระแล้วเป็นงานเขียนเกี่ยวกับศิลปะการปกครองมากกว่าอย่างอื่น”³

*Carrying a cotton bag while up and about,
Carrying a cotton bag while sitting down –
O, to be able to put it away,
How comfortable!*

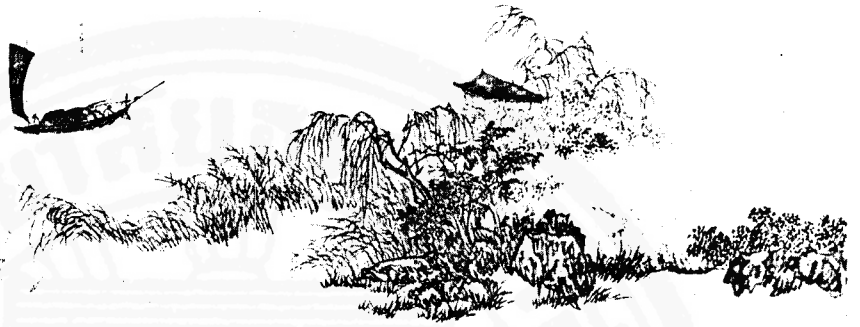
๖ ต่อกับ ความมิใช่โลกุตตรธรรม

นอกเหนือไปจากการ บรรยายอันคลุมเครือล่องลอยเกี่ยวกับ “บ่อเกิดแห่งจักรวาล” แล้ว คัมภีร์เต๋าต่อจึง มักถูกศึกษาในลักษณะที่ถือว่าเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ โลกุตตรธรรมอันสูงส่ง ตัวอย่าง ทำที่ความเข้าใจทำนองนี้ต่อลัทธิเต๋า ปรากฏให้เห็นชัดเจนในงานศึกษาเต๋ายุทธฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาซึ่งพิจารณาเต๋าว่า : “มีลักษณะพิเศษผิดจากสัญลักษณ์ทั่ว ๆ ไป โดยตัวของมันเองแล้วมีความหมายอยู่ในขอบเขตที่จำกัดและขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม แต่สัญลักษณ์เหล่านี้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือชี้ไปสู่ความจริงอีกระดับหนึ่ง ซึ่งไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและมีภาวะเป็นนิรันดร์”⁴ ทั้งนี้โดยอ้างศาสตราจารย์ ทิลลิค (Tillich) ผู้เสนอว่า “สัญลักษณ์มีอำนาจในการชี้ให้เราเห็นความจริงระดับหนึ่งซึ่งปกติแล้วเรามองไม่เห็น หรือไม่ตระหนัก” 5 อย่างไรก็ตามได้มีการสรุปว่า “ใจความสำคัญอีกข้อหนึ่งที่ทิลลิคชี้ให้เห็นคือ สัญลักษณ์ทางศาสนานั้น แม้ว่าจะ เป็น ระดับโลกียธรรม ก็จริง แต่ชี้ให้เห็นถึง ระดับโลกุตตรธรรม ความศักดิ์สิทธิ์ในตัวของมันเองนั้นไม่มี แต่อาจจะมีความศักดิ์สิทธิ์ได้ก็โดยนัยที่เป็นเครื่องมือชี้ไปสู่โลกุตตรธรรมนั้น”⁶ ข้อสังเกตประการแรกคือ เมื่อกล่าวถึง “โลกุตตรธรรม” นั้นผู้เขียนไม่ได้อ้างที่มาของข้อความเชิงสรุปที่น่าเสนอ ซึ่งทำให้ไม่แน่ใจว่า ศาสตราจารย์ทิลลิคนั้นแยก “โลกียธรรม” ออกจาก “โลกุตตรธรรม” หรือการแยกแบ่งระดับดังกล่าวเป็นของผู้เขียนบทความดังกล่าวเอง ประการที่สอง สิ่งซึ่งทิลลิคเสนอนั้นมีแต่เพียงว่า “สัญลักษณ์เหล่านี้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือชี้ไปสู่ความจริงอีกระดับหนึ่งซึ่งไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม และมีภาวะเป็นนิรันดร์” ทั้งนี้ย่อมมิได้หมายความว่า ทิลลิคบอกว่า “ภาวะอันเป็นนิรันดร์” นั้นคือ “โลกุตตรธรรม” ตัวอย่างเช่น หากมนุษย์ในซีกโลกตะวันตก บางประเทศ ถือร่วมกันว่า “ดอกกุหลาบ

แดง” เป็นสัญลักษณ์แห่งความรัก ในที่นี้ “กุหลาบแดง” มีความหมายใหม่ซึ่งมิได้ถูกจำกัดอยู่เพียง “ดอกกุหลาบสีแดง มีหนาม มีใบสีเขียว” อันเป็นลักษณะเชิงกายภาพ แต่ “กุหลาบแดง” นั้นไปชี้ไปถึง “ความรัก” อันเป็นประสบการณ์สากล ซึ่งมนุษย์มีส่วนร่วมอยู่โดยมิจำต้องขึ้นกับกาลเวลา สภาพแวดล้อมและสถานที่แต่เพียงอย่างเดียว แน่อน “ความรัก” อันเป็นสากลนั้นจะเป็นไปได้ และเห็นจริงก็แต่โดยการปรากฏอยู่ ภายใต้ กาลเวลาและสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งเท่านั้น แต่ทั้งนี้ย่อมมิได้หมายความว่า “ความรัก” ของมนุษย์คนหนึ่งที่มีต่อมนุษย์อีกคนหนึ่งจะต้องมีลักษณะ เป็น “โลกุตตรธรรม” ด้วย แท้ที่จริงแล้ว ธงชาติซึ่งมีสีแดง ขาว น้ำเงินเป็นแถบยาวสลับกัน หรือธงพื้นขาวมีจุดแดงใหญ่อยู่ตรงกลางหรือธงดาวแดง ล้วนแต่ชี้ไปถึง “ความจริง” อีกระดับหนึ่ง คือชาติต่าง ๆ ได้ โดยที่ชาติต่าง ๆ เหล่านั้น มิจำเป็นต้องมีสถานะเป็น “โลกุตตรธรรม” เสมอไป ดังนั้น ในทำนองเดียวกันอาจกล่าวได้ว่า “เต๋า” ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์หนึ่ง ซึ่งชี้ไปถึง “ความจริงอีกระดับหนึ่ง” นั้น “ความจริง” ดังกล่าวไม่จำเป็นต้องมีภาวะแห่ง โลกุตตรธรรมเสมอไป

ทำที่การมองปรัชญาเต๋ายีกลักษณะหนึ่งที่ควรกล่าวถึงคือ การสรุปว่า “เล่าจื้อเป็นคนเบื่อหน่ายสังคมนิด แต่จะหลบหนีซ่อนอยู่ตามป่าตามดง”¹⁷ การมองเล่าจื้อในลักษณะดังกล่าว มีความสอดคล้องกลมกลืนกันด้านานเกี่ยวกับเหล่าจื้อที่ว่า เหล่าจื้อเขียนคัมภีร์เล่มเล็กมีความยาวประมาณ 5,000 คำให้กับนายด่านตามคำขอ ในขณะที่กำลังจะเดินทางออกไปสู่ด่านอันถูกทางทิศตะวันตก ซึ่งการเดินทางดังกล่าวถือกันว่าเป็นการ “จากโลก” ไปสู่ความวิเวกแห่งธรรมชาติด้วยตนเอง โดยที่ไม่มีใครได้พบเหล่าจื้ออีกหลังจากนั้น ข้อพึงสังเกตประการหนึ่งคือ การมองว่าเหล่าจื้อเป็นคน “เบื่อหน่ายสังคม” เป็นภาพพจน์ที่สอดคล้องกับ การมองปรัชญาเต๋าวามีลักษณะเป็น “โลกุตตรธรรม” ซึ่งเป็นการประกาศ “สังฆธรรม” อันอยู่เหนือโลก พันโลก ไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกอีกต่อไป¹⁸ (ข้อโต้แย้งความคิดที่วางที่ดังกล่าวนี้จะได้มีการอภิปรายในรายละเอียดต่อไป)

畫以才情為本
 筆墨為末
 神氣貫注
 則筆墨自見
 若徒求筆墨
 之工而神氣
 不貫則筆墨
 亦無用也
 此畫之神氣
 貫注於筆墨
 之中矣
 宣統元年
 吳昌碩畫

Dedicated to H.L. Soong, a literary friend of the artist's

P'u Hsin Yu

นอกเหนือไปจากท่วงที่แห่งความเลื่อนลอย การอธิบายเชิงโลกุตตระและการสรุปว่าปรัชญาเต๋าเป็นปรัชญาของคนเบื่อหน่ายสังคมนั้นแล้ว ลัทธิเต๋ายังถูกมองโดยสัมพันธ์กับรสสุนทรีย์แห่งบทกวีนิพนธ์และศิลปะ กับงานสร้างสรรค์ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดคงจะเป็นงานเขียนของพงนา จันทรสันติ ผู้เขียนภาคผนวก ถึง 4 ใน 8 ตอน เกี่ยวกับสุนทรียารมณ์กับลัทธิเต๋า⁹ พงนาใช้ภาษาอันงดงามไพเราะ บรรยายความสัมพันธ์ระหว่าง“ความว่าง” กับงานสร้างสรรค์เชิงศิลปะในโลกตะวันออก เขากล่าวว่า “เมื่อตัวผู้โก้ (ศิลปิน) กลืนหายไปกับต้นไม้ นั้นเขาไม่รู้สึกรู้ถึงตัวเอง ไม่รู้สึกรู้ด้วยว่า ตัวเขาเอง “มีอยู่” ดังนั้นจึงเป็นความไร้ตัวตน หรืออนัตตาโดยสมบูรณ์ เมื่อเป็นอนัตตาโดยสมบูรณ์ ก็ย่อมเป็นความว่าง โดยสมบูรณ์ กวีและศิลปินทางตะวันออกได้ใช้หลักแห่ง “ความว่าง” นี้เองในการรังสรรค์งานทางศิลปะอันมหัศจรรย์ ออกมาหาได้ใช้ “ความเต็ม” ไม่ ความว่างนี้เองเป็นหัวใจของการสร้างสรรค์ที่แท้จริง”¹⁰ ในรายละเอียด พงนาพรรณนากระบวนการเคลื่อนไหวแห่งปลายปากกา โดยอธิบายว่า “การวาดรูปเป็นไปด้วยตัวเอง ดังสายน้ำไหล มีหยุดยั้งขาดตอน ลีลาของมันประสานสอดคล้องและกลมกลืนดังการหมุนของโลก ดังการเคลื่อนคล้อยของ

จักรวาล เป็นหนึ่งเดียวที่ปราศจากการแบ่งแยก..... จิตใจที่ว่างของศิลปินได้เข้าถึงจักรวาล ไปพ้นจากขอบเขตใด ๆ กว้างขวางและปราศจากอุปสรรคใด ๆเขาได้เข้าถึงความเป็นอมตะและนิรันดร ไปพ้นจากขอบเขตของกาลเวลา และสถานที่ เป็นอกาลและอเทศะ สุนทรียภาพได้ปรากฏออกมาเป็นผลงานทางศิลปะอันสูงส่งและอมตะ¹¹ ความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างศิลปินการวาดและภาพที่ถูกวาดนั้น เป็นภาวะแห่งอุดมคติสูงสุดของมนุษย์อย่างหนึ่ง พงนา วาดลีลาแห่งอักษรของเขาไว้อย่างงดงาม เมื่อพรรณนาว่า “ในบรรยายกาศมืดสลัวที่สายฝนโปรยละออง หวังไหวนั่งลงฟังดูตะไคร่น้ำ ตะไคร่น้ำสีเขียวเลื่อมพรายคั่งผืนกัมมะหะสี ภูเขาอยู่บนแท่นหินและตามรากของต้นไม้ ตะไคร่สีเขียวแผ่ปกคลุมไปทั่ว สีเขียวของมันสดชื่น ชุ่มฉ่ำ และเปล่งประกายเจิดจ้า หวังไหว ได้เฝ้ามองสีเขียวของมันอย่างซาบซึ้งคิ่ค้ำ เขาไม่เห็นอะไรอีกแล้วนอกจากสีเขียวของตะไคร่ ประกายสีเขียวเรืองรอง ในที่สุด หวังไหวรู้สึกว่ ตะไคร่น้ำนั้น ซึมเข้ามาในเสื้อผ้า ซึมเข้ามาในเนื้อหนัง ตะไคร่น้ำสีเขียว จิตใจของหวังไหวก็นั้นสีเขียว เขาได้สัมผัสถึงความงาม และความอ่อนโยนของมัน จิตใจของกวีได้รับปิติอย่างลึกล้ำจากตะไคร่น้ำแล้ว”¹² ท่าทีดังกล่าวเป็นความพยายามที่จะอธิ

บายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างเต้ากับภาวะการสร้างสรรค์ งานศิลปะ เต้ากับภาวะการรับรสความงาม ในที่สุด พจนานุกรมว่า “คนนั่นเองคือสารัตถะแห่งความงาม มิใช่สิ่งภายนอก คนเองแหละคือความงาม ระหว่างจิตใจกับปรากฏการณ์ ไม่มีจิตใจที่อยู่นอกปรากฏการณ์ ไม่มีปรากฏการณ์ที่อยู่นอกจิต หากปราศจากคนก็ไร้ทั้งสัจจะและความงาม จิตใจนั่นเองคือสายน้ำและขุนเขา จิตใจนั่นเองคือดวงจันทร์และหญ้าเขียว ใจของผู้หยั่งรู้เต้า คือใจที่สว่างเลิศล้ำ.....ใจคือความงามแท้ที่เดียว เขาไม่ปรารถนาสิ่งใดอีกแล้ว เพราะเขาได้รับการบำรุงเลี้ยงด้วยคุณค่าอันสูงสุด จากมารดาแห่งสรรพสิ่ง”¹³

ในที่นี้เราไม่ควรทำลายความงามเชิงลีลาอักษรของผู้เขียน หรือแม้แต่לבล่างข้อเสนอกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับความงาม หรือประสบการณ์มนุษย์กับเต้าในฐานะ สุนทรียภาวะ แต่การศึกษาหรือการมองคัมภีร์เต้า เต็งจิง หรือลัทธิเต้าเพียงแต่จากแง่มุมทั้งหลายที่กล่าวมานี้ นับได้ว่าเป็นการศึกษาที่ยังมีข้อจำกัดอยู่มาก เหตุว่าแท้ที่จริงแล้ว คัมภีร์เต้าเตอจิงนี้ มีเนื้อหาถึงประมาณสองในสามที่กล่าวถึงเรื่องแนวทางการปกครองในสังคม เนื้อหาในบทต่าง ๆ เหล่านี้มักจะถูกมองข้าม หรือมิได้รับความสนใจศึกษาอย่างจริงจังเท่าที่ควร จนทำให้เกิดภาพพจน์ที่ว่า ลัทธิเต้า หรือคัมภีร์เต้าเตอจิง นี้เสนอเรื่องราวอันเพื่อฝัน ไร้แก่นสาร สาระอันจริงจัง ซึ่งสมควรแก่การศึกษาในฐานะข้อคิดข้อเขียนเชิงปรัชญาอันมีความหมายทางสังคมที่กว้างไกล ด้วยข้อพิจารณา ดังกล่าวบทความนี้เป็นความพยายามที่จะนำเสนอคัมภีร์เต้าเตอจิง ในฐานะที่เป็นข้อเสนอทางสังคมการเมืองต่อปัญหาต่าง ๆ ในสมัยนั้น ส่วนความคิดเกี่ยวกับ “เต้า” นั้น ไม่มีความจำเป็นอันใดที่ต้องพิจารณา “เต้า” ในแง่สังขธรรมเชิงโลกุตระ อันไกลโพ้นเห็นห่างจากชีวิตสามัญ แท้จริงแล้วดูเหมือนว่า คุณลักษณะเด่นของเต้าอยู่ที่ความเป็นธรรมดาสามัญ ซึ่งอาจเป็นความจริงขั้นพื้นฐานที่สุด จนคนจำนวนมากมองข้ามความสำคัญไป

คำว่า “โลกุตระธรรม” นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยามว่าเป็น “ธรรมอันช่วยให้พ้นโลก” โดยใช้เป็นคำที่มีลักษณะตรงข้ามกับคำ “โลกิยะ” หรือ “โลกีย์” อันหมายถึง “เกี่ยวกับโลก” “ทางโลก” “ธรรมดาของโลกของโลก” พระราชวรมุนี นิยาม “โลกิยะ” ว่า mundane ; worldly ; belonging to the world และ “โลกุตระ” ว่า supramundane ; transcendental ; beyond these worlds ¹⁴ กิรีติ บุญเจือ นิยามคำเดียวกันนี้ว่า “สภาวะที่อยู่เหนือระดับสามัญเหนือระดับโลก เหนือระดับธรรมดา” และนิยาม “โลกุตระระภูมิ” ว่า “สถานภาพของจิตที่พ้นจากการเวียนว่ายในทุกโลกทุกภพ เนื่องจากได้บำเพ็ญกุศลจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์”¹⁵ เป็นที่น่าสังเกตว่า “โลกุตระธรรม” นั้น มีความหมายเฉพาะ ในทางพุทธปรัชญา ซึ่งบ่งบอกถึง สภาพของจิตที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หากโลกุตระธรรมมีความหมายในลักษณะนี้ การกล่าวถึง คัมภีร์เต้าเตอจิง เป็นคัมภีร์แห่ง โลกุตระธรรม ก็ไม่สู้น่ารับฟังนัก

๒. เต้ากับปัญหาผู้ปกครอง และสังคมการเมือง

ที่จริงแล้วหากผู้ศึกษา คัมภีร์เต้าเตอจิง ให้ความสำคัญเป็นธรรมแก่ลัทธิเต้าแล้วจะเห็นได้ว่าหลายบทในคัมภีร์นี้ มีการกล่าวถึง สภาพทางสังคม และปัญหาทางการเมืองอย่างชัดเจน ดังข้อความที่ว่า

“ผู้ที่ใช้เต้าในการช่วยเหลือผู้ปกครอง ย่อมไม่ทำร้ายบ้านเมืองด้วยกำลังทหาร เหตุว่าการกระทำดังกล่าวย่อมได้รับการสนองกลับ เมื่อกองทัพยกไปถึงที่ใด ดินแดนนั้นก็จะเต็มไปด้วยหญ้าและพืชนาม เมื่อมีการสร้างเสริมพลกำลังอันยิ่งใหญ่ ความอดอยากขาดแคลนย่อมเกิดขึ้น”¹⁶

และ

“หนทางอันยิ่งใหญ่ นั้นเรียบและเดินสะดวก แต่ผู้ปกครองกลับชอบใช้ตรอกขอย (อันแคบแค้ง) ในราชสำนักนี้แต่การฉ้อราษฎร์บังหลวง ในขณะที่ไร่นารกร้าง ยังว่างมีแต่ความว่างเปล่า ผู้ปกครองสวมเสื้อผ้าแพรพรรณงดงาม และสละพายคาวอันแหลมคม กินดื่มอย่างฟุ่มเฟือย

ทรัพย์สินสมบัติเหลืออันเกินความต้องการ ผู้ปกครองเหล่านี้อาจเรียกได้ว่า เป็นมหาโจร มิได้ดำเนินไปตามหนทางอันยิ่งใหญ่อย่างแน่นอน”¹⁷

และ

“ข้อห้ามและกฎเกณฑ์ยิ่งมามาก ประชากรราษฎรยิ่งอดอยากยากจน อาวุธในราชสำนักยิ่งแหลมคม ประเทศยิ่งวุ่นวายสับสน วิทยาการในหมู่ช่างยิ่งสูงส่ง ผลผลิตยิ่งเลวร้าย กฎหมายและระเบียบยิ่งมาก โจรผู้ร้ายยิ่งชุกชุม ดังนั้นปราชญ์จึงกล่าวว่า ข้าพเจ้ามิได้กระทำ ประชากรราษฎรก็ปรับปรุงตนเอง ข้าพเจ้าตั้งอยู่ในความสงบ ประชากรราษฎรก็แก้ไขประพฤตินตนเองอย่างถูกต้อง ข้าพเจ้าไม่เข้ายุ่งเกี่ยว ประชากรราษฎรก็สำรวมเอง ข้าพเจ้าไร้ความทะยานอยาก ประชากรราษฎรก็กลับสู่สภาวะอันเที่ยงแท้ตามธรรมชาติ”¹⁸

เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่ายุคสมัยของเหลาจื๊อ เป็นยุคสมัยแห่งความเสื่อมของราชวงศ์โจว (ประมาณ 1111 – 249 ก่อนคริสตกศกราช) ความยุ่งยากสับสนทางสังคมที่สะท้อนออกมาในบทต่าง ๆ ของคัมภีร์เต๋าเล่มนี้ทำให้เห็นได้ว่า ยุคสมัยนี้เป็นช่วงเวลาแห่งการสงคราม ความอดอยากในหมู่ราษฎร ในขณะที่ผู้ปกครองมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างหรูหราฟุ่มเฟือย มีการฉ้อราษฎ์บังหลวง ขูดรีดภาษีจากประชาชน ฯลฯ จนเหลาจื๊อถึงกับสรุปว่า “ผู้ปกครองเหล่านี้ อาจเรียกได้ว่าเป็นมหาโจร” สิ่งที่น่าสังเกตว่าในการนำเสนอปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ของเหลาจื๊อ คือ การชี้แนะให้เห็นว่า ที่มาแห่งปัญหาทั้งหลายอยู่ที่ผู้ปกครอง มิใช่เป็นการ “ลงโทษ” จากสวรรค์ หรือพระเจ้า หากแต่เป็นเพราะผู้ปกครอง “ละทิ้งเต๋า” แนวความคิดเกี่ยวกับคำว่า “เต๋า” ในฐานะ “วิถีแห่งการปกครอง” (โดยไม่ปกครอง) ดูเหมือนจะเป็นคำตอบที่เหลาจื๊อ พยายามเสนอ สำหรับเป็นทางออกของปัญหาสังคมต่าง ๆ การให้คำตอบในลักษณะนี้ ทำให้เห็นได้ว่า เหลาจื๊อมองที่มาแห่งปัญหาสังคมทั้งหลายว่ามาจาก มนุษย์นั่นเอง มนุษย์ในที่นี้คือ “ผู้ปกครอง” ผู้ไม่เข้าใจ “สภาวะอันเที่ยงแท้ตามธรรมชาติ” คือการไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวก้าวท้าว กับแนววิถีแห่งประชากรราษฎร

คำถามต่อไปที่น่าจะพิจารณาคือ อะไรเป็นเหตุผลรองรับการสรุปว่า วิธีการปกครองของผู้ปกครองอันน่าพึงปรารถนา คือ การ “ปกครองโดยการไม่ปกครอง”¹⁹

การตอบคำถามนี้ต้องพิจารณาย้อนไปถึงความเข้าใจว่า “เต๋า” คืออะไร ซึ่งคุ-ฮิง ถือว่า “เต๋า” หมายถึง

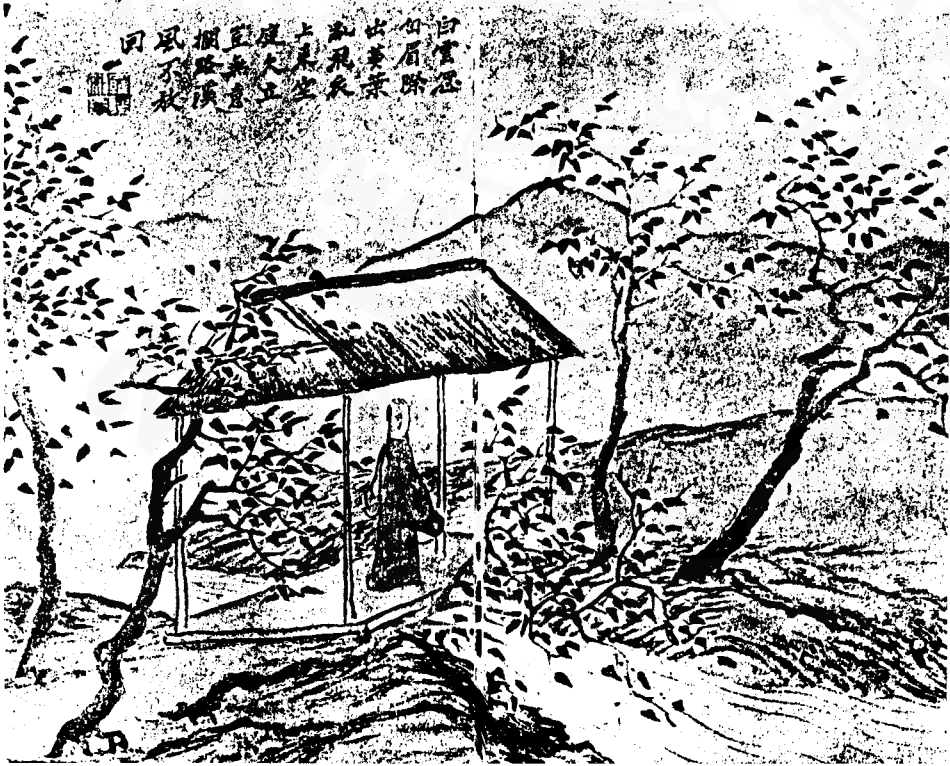
1. ความจริงทางอภิปรัชญา
2. ระบบแห่งวิถีทางอันดำเนินไปเอง
3. มาตรฐานสำหรับความประพฤติของมนุษย์²⁰

ส่วน ดี ซี เลา ให้ความเห็นที่ บางครั้ง เต๋า หมายถึง “ความจริงอันเป็นตัวตน” (entity) บางครั้งก็หมายถึง “หลักการ” แต่เต๋าในทั้งสองความหมายนี้ “อยู่เหนือประสาทสัมผัส”²¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า ข้อสรุปต่าง ๆ เกี่ยวกับเต๋านั้นถือว่าเต๋า เป็นความจริงเชิงโลกุตตระ²² นั้น มีข้ออ้างจาก คัมภีร์เต๋าต่อจิง บทที่ 1 และบทที่ 14 ซึ่งในบทแรกนั้นมีการกล่าวว่ “เต๋าที่อธิบายได้มิใช่เต๋อันอมตะ” ส่วนในบทหลังมีการกล่าวว่ เต๋าเป็น “รูปที่ไร้รูป” “จ้องมองแต่มีอาจเห็น.... สดับฟังแต่มีอาจได้ยิน.... ไขว่คว้าแต่มีอาจจับต้อง” อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีความเห็นว่า ประการแรก สิ่งซึ่ง “อธิบาย” ไม่ได้ก็มิได้หมายความว่าอยู่ “เหนือโลก” “พ้นธรรมชาติ” แต่อย่างไรก็ตามหากนายก. ซึ่งเป็นคนตาดี จะอธิบาย สีเขียว ขาว แดง แก่ นายข. ผู้ตาบอดแต่กำเนิด ไม่เคยรับรู้ “สี” มาก่อน นายก. คงจะต้องพบกับความยากลำบากมิใช่น้อย หรืออาจจะอธิบายกันมิได้เลยด้วยซ้ำไป การที่ “สีเขียว ขาว แดง” ไม่เป็นที่ “อธิบาย” ได้ก็มิได้หมายความว่า “สีเขียว ขาว แดง” เป็นสังขารเชิงโลกุตตระ อยู่ “เหนือ” โลกแต่อย่างไร บางคนอาจโต้แย้งว่า การเข้าใจ “เต๋า” เป็นคนละกรณีกันเพราะ คนตาดีทุกคนก็ “ไม่เห็น” เต๋า แต่การโต้แย้งดังกล่าวไม่อาจจะลบล้างข้อเสนอของผู้เขียนได้ เพราะ แม้คนตาดีด้วยกันจะอธิบายสีเขียว ขาว แดงให้แก่กันได้ แต่ที่มาแห่งความเข้าใจเกี่ยวกับสีเขียว ขาว แดง นั้นคงจะมีได้อยู่ที่ “ภาษา” ที่ใช้อธิบาย หากแต่คงจะอยู่ที่ “ประสบการณ์” แต่เดิมมากกว่า ส่วนในลักษณะประการหลังของ “เต๋า” ซึ่งเป็น “รูปที่ไร้

รูป” นั้น ก็มิจำเป็นต้องเป็นข้ออ้างสำหรับบทสรุปที่ว่า “เต๋า อยู่ “พ้นโลก” เสมอไป คำที่มีความหมายเชิงนามธรรม ทั้งหลายก็ล้วนแต่เป็น “รูปที่ไร้รูป” ในแง่มุมหนึ่งทั้งสิ้น มโนคติ เกี่ยวกับความงาม ความยุติธรรม ความรัก ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ “จ้องมองแต่มีอาจเห็น” ได้ทั้งสิ้น แต่ปกติแล้วเราก็มิได้สรุปว่า ความรัก ความยุติธรรม ความงาม เป็นสิ่งที่อยู่ “เหนือโลก” หรือ “พ้นสังคม” มนุษย์ออกไปแต่อย่างใด แท้ที่จริงแล้วคำว่า “เต๋า” ซึ่ง หมายถึง “มรรคา” “วิธี” “วิถีดำเนิน” นั้นโดยรากศัพท์ก็น่าจะเป็นที่เข้าใจว่า เป็น หลักการ หรือวิถีดำเนินแห่งโลกธรรมชาตินั้นเอง ซึ่งย่อมไม่อาจ “อธิบาย” หรือ “นิยาม” ได้เพราะเต๋าเป็น มโนคติสากล อันหมายถึงสรรพสิ่งทั้งหมด “the whole” และมีใช่เพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง (the part)

ในขณะที่ในโลกธรรมชาติ เต๋า ซึ่งไปถึง “ความเป็นทั้งหมด” ในสังคมมนุษย์เต๋าคือผู้ปกครอง ผู้เป็น “ทั้งหมด” แห่งสังคมนั้นและมีใช่ “ภาษา” หรือ ผู้รู้เฉพาะด้าน ผู้ทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งในสังคมเท่านั้น บทที่

32 ในคัมภีร์เต๋าต่อจกกล่าวถึงความข้อนี้ไว้อย่างชัดเจนว่า “เต๋านั้นเป็นภาวะที่เที่ยงแท้อันไร้ชื่อ แม้ว่าท่อนไม้อันยังมีได้สลักเสลา มีขนาดเล็ก ก็มีอาจมีใครนำไปใช้เป็นภาษาชนะได้ หากกษัตริย์และขุนนางสามารถรักษาสภาพนี้ไว้ได้ สรรพสิ่งก็จะมานอบน้อมด้วยตัวของมันเอง”²³ การศึกษาความหมายของบทที่ 32 นี้ น่าจะพิจารณาไปพร้อม ๆ กับ บทที่ 28 ซึ่งมีกล่าวไว้ว่า “เมื่อท่อนไม้ อันมิได้สลักเสลา นี้ขยายตัวออกกลายเป็นภาษาชนะ เมื่อปราชญ์ใช้ภาษาชนะนี้ ก็จะกลายเป็นผู้นำในหมู่ข้าราชการ”²⁴ คำว่า “ภาษาชนะ” นี้เป็นคำที่ใช้ หมายถึง “ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน” (specialist) ตั้งแต่ในยุคสมัยโบราณ ในรวม บทสนทนาขงจื้อ มีกล่าวไว้ว่า “สุภาพชนย่อมมิใช่ภาษาชนะ” (II, 12) ซึ่งหมายความว่า ความสนใจของสุภาพชนอยู่ที่ ศิลปะในการปกครองและมีใช่ “ความรู้เฉพาะด้าน” ท่อนไม้ อันมิได้สลักเสลานั้นไร้ชื่อ เพราะยังมีได้มีการทำให้ เป็นภาษาชนะในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง จึงเหมาะสมที่จะใช้ เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึง “ผู้ปกครอง”²⁵ ในขณะที่เต๋านั้นมีอาจถูกเรียกหรืออธิบายด้วย “คำ” ใด ๆ เพราะ “คำ”

ย่อมขัดแย้งถึง สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งย่อมจะเป็นการกำหนดข้อจำกัดแก่เต๋า ในทำนองเดียวกัน ผู้ปกครองนั้น “ไร้ชื่อ” เพราะเขามีชื่อผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เหล่านี้มีแต่ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเท่านั้นที่มีชื่อเรียกได้ ด้วยความรู้ใน “เต๋า” ผู้ปกครองจึงสามารถปกครองข้าราชการ ซึ่งทำหน้าที่เป็น “ผู้รู้เฉพาะด้าน” โดยได้รับมอบหมาย หน้าที่เฉพาะอย่างไปปฏิบัติเท่านั้น”²⁶ พิจารณาในแง่นี้จะเห็นได้ว่า ภาวะอันไร้ชื่อ นั้นเป็นคุณลักษณะของเต๋า ในฐานะหลักการแห่งธรรมชาติ ในทำนองเดียวกันกับที่เป็นคุณลักษณะของผู้ปกครองด้วย ที่เต๋า ไร้ชื่อ มิใช่เพราะเป็น “สังขารธรรมเชิงโลกุตตระ” อันอยู่นอกเหนือประสบการณ์ หรือห่างไกลจากโลกทางสังคม ตรงกันข้าม เต๋าก็เช่นเดียวกับผู้ปกครองที่ “ไร้ชื่อ” เพราะเป็น ตัวแทนของ “ความเป็นทั้งหมด” (the whole) ทั้งในแง่ของจักรวาลธรรมชาติ และในแง่ของสังคมบ้านเมือง

เกี่ยวกับผู้ปกครองที่ดีนั้น **คัมภีร์เต๋าต้อจิง** เสนอว่า “ผู้ปกครองที่ดีที่สุดนั้นราษฎรเพียงแต่รู้ว่าเขาดำรงอยู่ที่ใดร่องลงมาคือผู้ปกครองที่เป็นที่รักและเคารพยกย่องของประชาชน ที่ดีร่องลงมาคือผู้ปกครองที่ราษฎรกลัวเกรง ที่ดีร่องลงมาเป็นอันดับสุดท้ายคือผู้ปกครองที่ประชาชนชิงชัง”²⁷ ไม่ว่าประชาชนจะ “รัก” หรือ “กลัว” หรือ “เกลียด” ผู้ปกครอง เหล่านี้เห็นว่าเป็นภาวะการสัมพันธ์ที่ไม่น่าพึงปรารถนาสูงสุดทั้งสิ้นดังข้อความที่ว่า “นักปกครองที่ยอดเยี่ยมมันระวังคำพูดเป็นอย่างยิ่ง เมื่อภารกิจลุล่วง และการงานเรียบร้อยแล้ว ประชากรราษฎรต่างกล่าวว่า “เราเป็นเช่นนี้โดยธรรมชาติ”²⁸ การที่ราษฎรกล่าวเช่นนั้น ชี้แสดงให้เห็นว่า ประชาชนถือว่า ผลสำเร็จต่าง ๆ เกิดขึ้นได้และ ลุล่วงไปได้ก็โดยความสามารถของตนเองทั้งสิ้น ดังนั้น ผู้ปกครองที่ดีที่สุดคือผู้ที่ราษฎรเพียงแต่รู้ว่าเขามีอยู่

ปัญหาต่อไปที่จะพิจารณา น่าจะอยู่ที่ว่า ผู้ปกครองในอุดมคตินั้นน่าจะปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะ “ดี” ที่สุดสำหรับประชาชน ในบทที่ 3 **คัมภีร์เต๋าต้อจิง** เสนอว่า “ด้วยการไม่ยกย่องคนฉลาด ราษฎรก็จะไม่แก่งแย่งชิงดีกัน ด้วยการไม่ให้คุณค่าแก่สิ่งของที่หา

ยาก ราษฎรก็จะไม่ลักขโมย ด้วยการไม่เชิดชูสิ่งของอันน่าปรารถนาดวงใจของราษฎรก็ไม่สับสนวุ่นวาย ดังนั้น ภายใต้การปกครองของปรมาจารย์ ผู้ปกครองย่อมทำให้ดวงใจราษฎรว่าง บริสุทธิ์ บำรุงเลี้ยงให้อิ่มหนา ตัดทอนความทะยานอยาก เสริมสุขภาพให้แข็งแรง ทำให้ความรู้และความอยากของราษฎรหมดไป ผู้ฉลาดน้อยถลนถลนการ ด้วยการปกครองโดยไม่ปกครอง ทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นระเบียบเรียบร้อย”²⁹ เมื่อพิจารณาบุทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองตามข้อความดังกล่าวนี้ทำให้เห็นว่า เหล่านี้ให้ความสำคัญแก่การรักษาชีวิตส่วนตัว (personal survival) และ ระเบียบทางการเมือง (political order)³⁰ เป็นที่น่าสังเกตว่า การรักษาชีวิตอันเรียบง่าย มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการมีระเบียบทางการเมือง บุทบาทหน้าที่ อันสำคัญของผู้ปกครองอยู่ที่การบำรุงเลี้ยง สนับสนุนค้ำจุน ประชาชน มิใช่การสร้าง ความมั่งคั่งใหญ่ใฝ่สูง ความโลก หรือแม้แต่ “ความรู้” อันจะนำไปสู่ความอยากอันซับซ้อน รอเจอร์ เอ็มส์ ผู้แปล หนังสือของเซ็งคุฮิง และเป็นผู้ศึกษาปรัชญาจีนอย่างกว้างท่านหนึ่ง เคยเปรียบรัฐในอุดมคติแบบเต๋า กับ “เรือนต้นไม้”³¹ ซึ่งเป็นบรรยากาศ อันจะเอื้ออำนวยให้ต้นไม้ต่าง ๆ งอกเงยเจริญเติบโตตามรูปแบบและธรรมชาติของมัน การเสนอคำตอบดังกล่าวแก้ปัญหาทางสังคมในสมัยนั้น ทำให้เข้าใจได้ว่า เหล่านี้เห็นว่า ความทะยานอยากที่ผู้ปกครองมีส่วนสร้างให้เกิดขึ้นในหมู่ประชากรราษฎร การเข้าไปก้าวก่ายกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยการชุดรีดเก็บภาษีอากร การทำสงครามกับรัฐใกล้เคียง ฯลฯ ล้วนแต่เป็นภัยพิบัติ เป็นที่มาแห่งปัญหาทั้งมวลในสังคม

๖ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

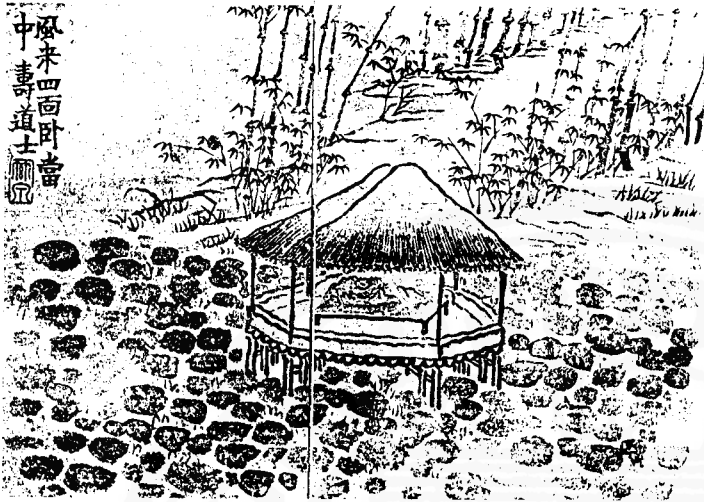
นอกเหนือไปจากการสรุป “ความเป็นโลกุตตระ” จากข้ออ้างที่ว่า เต๋านั้นไร้รูปและไร้ชื่อ โดยที่มีแนวโน้มที่จะมองลัทธิเต๋าว่า เป็นลัทธิที่สั่งสอนให้คน ละทิ้งหรือ

หลักหนีสังคม ยังมีข้อความอีกสองประเภทในคัมภีร์เต๋า
 เต๋อจิง ที่มีส่วนทำให้ผู้ศึกษาคัมภีร์นี้เน้นความเป็น
 ารหัสลัทธิ (mysticism) ข้อความดังกล่าวได้แก่ ข้อความ
 ตอนที่กล่าวถึงเต๋าในฐานะที่มาแห่งจักรวาล และ ข้อ
 ความที่พูดถึงการปฏิบัติ“สมาธิ”ของปัจเจกชนดังเช่น
 ในบทที่ 6 มีกล่าวไว้ว่า“จิตวิญญาณอันลึกลึกลับมีคัมภีร์ คือ
 มารดาอันลึกลับ จากทวารแห่งมารดาตัวเอง ได้ก่อเกิดฟ้า
 และดิน” หรือข้อความที่ใกล้เคียงกันในบทที่ 62 ความว่า
 “เต๋าก่อให้เกิดหนึ่ง หนึ่งก่อให้เกิดสอง สองก่อให้เกิด
 สาม สามก่อให้เกิดสรรพสิ่ง” ดีซี เลา ให้ความเห็น
 ว่า ในทำนองเดียวกันที่ สิ่งมีชีวิตเกิดจากครรภ์มารดา
 จักรวาลก็ก่อกำเนิดมาจาก “มารดาอันลึกลับ” อาจเป็นไปได้ว่า
 ภาษาที่ใช้ในที่นี้เป็นตัวชี้ไปถึง ดำเนินการเกิดจักร
 วาลในยุคอดีตกาลอันไกลโพ้น และถึงแม้ว่าจะเป็นเช่น
 นั้น ภาษาที่ใช้ในคัมภีร์เต๋านี้ก็มิได้มีการโยงถึงเทพตำนาน
 อีกต่อไป³² การบรรยายถึงกำเนิดจักรวาล ในทำนองนี้
 เป็นเพียง “วิธีอธิบาย” โดยใช้บทเปรียบเทียบว่าเต๋าเป็น
 “มารดา” แห่งสรรพสิ่ง และเป็นเพียงการแสดง ความ
 นามหัสจรรย์ ของกระบวนการสร้างสรรค์อันต่อเนื่องไร้
 จุดจบแห่งธรรมชาติเท่านั้น³³ การเปรียบกระบวนการ
 ารสร้างสรรค์ในธรรมชาติ กับการเป็น “มารดา” นั้น
 เป็นสิ่งธรรมดาสามัญ ที่สามารถเข้าใจได้โดยมิต้องอ้าง
 และสรุป ความเร้นลับ ความเป็นรหัสลัทธิ ความเป็น
 โลกุตตรธรรมแต่อย่างใด ส่วนข้อความประเภทที่สองนั้นมี
 ตัวอย่างให้พิจารณาได้ในบทที่ 55 ดังความว่า “บุคคลผู้มี
 คุณธรรมสูงส่งเปรียบได้กับทารกแรกเกิด” หรือในบทที่ 76
 ความว่า “คนเมื่อแรกเกิดนั้นอ่อนนุ่มและอ่อนแอ แต่เมื่อ
 ดายนั้นกลับแข็งกระด้าง พืชต้นไม้นั้นอ่อนและยืดหยุ่นได้
 เมื่อยังมีชีวิต แต่เมื่อตายแล้วกลับเหี่ยวแห้ง ดังนั้น ความ
 แข็ง ความกระด้างเป็นลักษณะแห่งความตาย ในขณะที่
 ความยืดหยุ่นและความอ่อนนั้นเป็นลักษณะแห่งชีวิต”
 หรือในบทที่ 10 มีข้อความกล่าวไว้ว่า “ในการ
 กำหนดลมหายใจคนอาจอ่อนนุ่มราวทารก หรือไม่?” ดีซี
 เลา แสดงความเห็นเกี่ยวกับข้อความเหล่านี้ไว้ว่า เป็นไป

ได้ที่การกล่าวถึงการกำหนดลมหายใจ อาจชี้ไปถึงการปฏิบัติสมาธิ หรือโยคะในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่ ข้อความใกล้เคียงกันนี้ก็ปรากฏในคัมภีร์เล่มอื่น ๆ เช่น **Kuan Tzu** (บทที่ 37) และ **Chuang Tzu** (บทที่ 23) ดีซี เลาสรุปรูปว่าเป็นไปได้ว่า ข้อความดังกล่าวใน คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง เป็นส่วนตัดต่อมาจากคัมภีร์ของสำนักใดสำนักหนึ่งในยุคสมัยนั้นซึ่งเป็นการฝึกปฏิบัติบางประการ ซึ่งเชื่อกันว่าจะช่วยเสริมให้ชีวิตมีอายุยืนยาว³⁴ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง นั้นจุดหมายหรือข้อเสนอพื้นฐานสำหรับชีวิตมนุษย์อยู่ที่ การหลีกเลี่ยงความตายที่มาก่อนกาลอันสมควร โดยการถือตามหลักปฏิบัติแห่งความอ่อนนุ่ม ซึ่งเชื่อว่าจะมีชัยชนะเหนือสิ่งที่แข็งและกระด้าง มากกว่า การสนับสนุนให้มีชีวิตยืนยาว เกินขอบเขตแห่งธรรมชาติ โดยการปฏิบัติต่าง ๆ กล่าวคือ คัมภีร์เต๋าเต๋อจิงมิได้ส่งเสริมให้มนุษย์แสวงหาอมตภาพ (immortality) เพียงแต่ให้รักษาชีวิตอันเรียบง่าย เท่านั้น

“ชีวิตอันเรียบง่าย” ที่เหลาจื๋อไปถึงนั้น มิใช่เพียงแต่ มิใช่ อดุมการณ์เชิงโลกุตตรธรรมอันสูงส่งห่างไกล เท่านั้น แต่แท้ที่จริงแล้ว เหลาจื๋อบ่งบอกถึง “วิธีการอันธรรมดา” คือ การกระทำโดยไม่กระทำ (wu - wei, active non-action) หรือ การปกครองโดยไม่ปกครอง อันจะนำมาซึ่งชีวิตอันเรียบง่ายนั้นด้วยดังได้กล่าวแล้วว่า ประมาดสองในสามของคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงนี้ เป็นการ

กล่าวกับผู้ปกครองโดยตรง เป็นการเสนอวิธีแก้ไขปัญหาสังคมอันเต็มไปด้วยการฉ้อราษฎร์บังหลวง การศึกษาสังคมต่าง ๆ มิเพียงเท่านี้ เหล่าจื้อยังได้เสนอภาพสังคมในอุดมคติ อันเป็นปริบทแห่งชีวิตอันเรียบง่ายนั่นเอง ดังข้อความในบทที่ 80 ความว่า

ในรัฐเล็กที่มีพลเมืองน้อย
แม่เมื่อมีบุตรโอรส
ก็ไม่มีโอกาสจะใช้
(ผู้ปกครอง) ควรทำให้ประชากรราษฎร์เห็นว่า
การตาย (ในรัฐของตน) เป็นสิ่งสำคัญ
จึงทำให้ประชากรราษฎร์ ไม่อยากย้ายถิ่นไปไกล
แม่เมื่อมีเรือและรถม้าศึก
ก็ไม่มีโอกาสจะใช้
แม่เมื่อมีเกราะและอาวุธ
ก็ไม่มีเหตุผลจะใช้อะไร
(ผู้ปกครอง) ควรให้ประชากรราษฎร์
กลับไปใช้การจดจำเรื่องราว
ด้วยการผูกเงื่อนแทนการเขียนหนังสือ
ให้เรานึกว่าอาหารพื้น ๆ นั้นโอชะ
เสื้อผ้าอันสามัญนั้นสวยงาม
บ้านเรือนธรรมดาอันสุขสบาย
ประเพณีวิถีชีวิตนั้นน่าชื่นชม³⁵

ภายใต้บรรยากาศทางสังคมอันเป็นยุคเสื่อมแห่งราชวงศ์โจว ในขณะที่รัฐเล็กมีน้อยต่างรบพุ่งแย่งชิง

อำนาจกัน เหล่าจื้อเสนอให้แสวงหา “รัฐเล็กที่มีพลเมืองน้อย” ความยิ่งใหญ่ไพศาลแห่งอาณาจักร อาจเกิดขึ้นได้ก็แต่โดยการทำลายชีวิต เลือดเนื้อ และวิถีชีวิตอันสามัญของคนจำนวนมากก็เป็นได้ และความต้องการ “ขยาย” อาณาจักรนั่นเอง อาจเป็นที่มาแห่งปัญหาสังคมสมัยนั้นก็ เป็นได้ภายในปริบทแห่งปัญหาดังกล่าวดูเหมือนเหล่าจื้อเสนอว่า “การมีชีวิต” หรือ “การมีชีวิตอันเรียบง่าย” น่าจะเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน แห่งสังคม ก่อนหรือแทนที่ ความพยายามจะสร้างความ “รุ่งโรจน์”? แก่อาณาจักรใด ๆ ก็ตามเหล่าจื้อเสนอให้ใช้ชีวิตอันเรียบง่าย จากทุก ๆ แง่มุม ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ (ให้ประชากรราษฎร์ เห็นความสำคัญของการตาย “ในรัฐของตน”) การมีอาวุธ แต่ไม่มีโอกาสจะใช้ ทั้งเสื้อผ้า บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตลอดจนวิถีชีวิตต่าง ๆ ให้ถือ “ความสามัญ” เป็นหลัก และที่สำคัญสำหรับการพิจารณาจากแง่มุมสังคมสมัยใหม่คือ การจำกัดบทบาทแห่งวิชาการ (เช่นการกลับไปใช้การผูกเงื่อนแทนการเขียนหนังสือ) ข้อเสนอแห่งความเรียบง่ายเชิงวิชาการ อาจเป็นข้อเสนอที่ “รับฟัง” ได้ยากที่สุดสำหรับสังคมปัจจุบันก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าวิชาการจะเป็นสิ่งที่น่าเชิดชู หรือไม่เพียงใด ไม่ว่าประโยชน์แห่งวิชาการน่าจะได้รับ การสนับสนุนให้เกิดขึ้นในขอบเขตที่กว้างขวางเพียงใดคำเตือนแห่ง คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ก็ยังน่ารับฟังอยู่ คำเตือนดังกล่าวดูเหมือนจะ

อยู่ที่ว่าความก้าวหน้าทางวิทยาการ ย่อมสัมพันธ์โดยตรงกับระดับความซับซ้อนแห่งวิถีชีวิต อีกทั้งเป็นตัวกำหนดแนวโน้มแห่งกิเลสตัณหาของมนุษย์ในสังคมในขั้นพื้นฐานด้วยและที่สำคัญที่สุดคือ ความก้าวหน้าทางวิทยาการจะเป็นไปได้อย่างกว้างขวาง อาจจะเป็นโดยการจัดการของผู้ปกครองเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความซับซ้อนทางวิทยาการอาจจะสัมพันธ์โดยตรงกับ บทบาทของผู้ปกครองได้ และบทบาทหน้าที่อันเกินเลยน้อฉลแห่งผู้ปกครองนั้น อาจเป็นอันตรายโดยตรงต่อชีวิตราษฎร ดังที่เหล่าจื๊อพยายามนำเสนอ

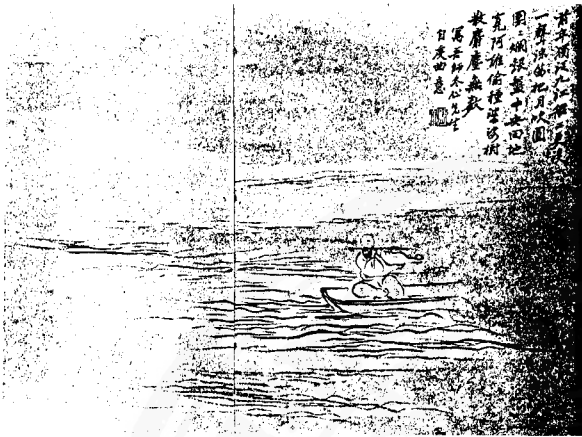
ด้วยข้อพิจารณาเกี่ยวกับคำเสนอแนะนำทางชีวิตและสังคมดังที่ปรากฏในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงนี้ ทำให้น่าจะสรุปได้ว่า ลัทธิเต๋าในระยะแรกเริ่มนั้น มิได้เป็นการเสนออุดมคติเชิงโลกุตตรธรรมแต่อย่างใด หากแต่เพียงเสนอให้คนรักษาชีวิตให้ดำรงอยู่อย่างเรียบง่าย และให้ดำรงอยู่ในรัฐซึ่งผู้ปกครองมีบทบาทในการกำจุนประชากรราษฎรตั้งเรือนคันไม้ ช่วยเป็นบรรยากาศ อันเอื้ออำนวยให้ต้นไม้งอกงาม วิงชิต ซานผู้รู้ทางปรัชญาจีนคนสำคัญได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ว่าแท้ที่จริงแล้ว “ลัทธิเต๋าในระยะแรกเริ่มเสนอคำสอนที่ใกล้เคียงกับลัทธิขงจื๊อ มากกว่าเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเกี่ยวกับปรัชญาสำหรับชีวิตมนุษย์”³⁶ วิงชิต ซานเสนอว่า ตรงข้ามกับความเชื่อโดยทั่วไปที่ถือว่าเหล่าจื๊อสอนให้คนละทิ้งชีวิตและสังคม ข้อเสนอทางจริยธรรมของเหล่าจื๊อนั้นใกล้เคียงกับลัทธิขงจื๊อ ผู้สนใจปัญหาทางโลกโดยตรง มากกว่าลัทธิฮินดู และศาสนาพุทธ”³⁷ วิงชิต ซานอ้างว่า ความเห็นดังกล่าวนี้มีใช่เป็น “ของใหม่” หรือเป็นความเห็น “ส่วนตัว” แต่อย่างใด แท้ที่จริงแล้วความเห็นนี้เป็นบทสรุปทั่วไปของนักประวัติศาสตร์ปรัชญาจีนหลายท่านที่สำคัญ³⁸ ผู้ตีความลัทธิเต๋าในลักษณะที่แตกต่างจากความเข้าใจของผู้ศึกษาปรัชญาจีนที่เป็นชาวตะวันตก (ผู้มักเน้นความเป็นรหัสยลัทธิของลัทธิเต๋ามากเกินไป) วิงชิต ซานกล่าวสรุปได้อย่างกระชับว่า “ความสนใจหลักของลัทธิเต๋าและลัทธิขง

จื๊อ นั้นอยู่ที่ชีวิต ส่วนความแตกต่างอันสำคัญ (ในสองลัทธินี้) มีแต่เพียงว่า ในลัทธิเต๋านั้น การรักษาชีวิตเกิดขึ้นได้โดยการปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ ในขณะที่ลัทธิขงจื๊อเสนอว่า การทำชีวิตให้สมบูรณ์นั้นมาจากการพัฒนามนุษย์ในขั้นสูงสุด”³⁹

ปรีชาสุตถ์

ตามตำนานลัทธิเต๋ามีเรื่องเล่ากันว่า เหล่าจื๊อเคยทำงานในฐานะบรรณารักษ์ในหอสมุดหลวงของกษัตริย์แห่งราชวงศ์โจว จนเมื่อชรามากแล้วเกิด “เบื่อหน่ายสังคม” จึงตัดสินใจออกเดินทางไปทางทิศตะวันตก เมื่อถึงประตูด่านทางทิศตะวันตกนั้น นายด่านได้ขอให้เหล่าจื๊อเขียนหนังสือทิ้งไว้ให้เป็นอนุสรณ์ ตามตำนานถือว่าเหล่าจื๊อจึงได้เขียนคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงขึ้นในเวลานั้น ด้วยเนื้อความจากตำนานดังกล่าวผู้ศึกษาปรัชญาเต๋าโดยทั่วไปมักจะสรุปว่า การ “ออกจากสังคม” ของเหล่าจื๊อนั้นเป็นเรื่อง “ขิ้นขิ้น” “ข้อเท็จจริง” ที่ว่าเหล่าจื๊อเป็นผู้หลีกเลี่ยงออกจากสังคมและไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกอีกต่อไป ในที่นี้ผู้เขียนจะขอเสนอสมมติฐานใหม่ โดยให้พิจารณาว่าการที่ปราชญ์เหล่าจื๊อผู้มีความสนใจห่วงใยต่อสังคมการเมืองในขั้นพื้นฐานดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ “ออกจาก” สังคมไป เท่ากับเป็น “บทวิพากษ์อันยิ่งใหญ่” ต่อสังคมในสมัยนั้นได้หรือไม่ในขณะที่เราอาจจะพิสูจน์ให้เป็นที่ยุติไม่ได้ว่า “เหตุใด” เหล่าจื๊อจึงเดินทางออกไปทางทิศตะวันตก อีกทั้งเมื่อเรามองอาจแน่ใจได้ว่า ผู้บันทึกเหตุการณ์ดังกล่าวมีจุดประสงค์จะถ่ายทอดบงบอกอะไรแก่ชนรุ่นหลัง ข้อเสนอสมมติฐานของผู้เขียนก็น่าจะรับฟังได้อย่างน้อยก็พอ ๆ กับข้อเสนออันอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม หากการเสนอว่า เหล่าจื๊อในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงนั้น ที่จริงแล้วเป็นผู้สนใจพบกิดปัญหาบ้านเมืองอย่างใกล้ชิดเป็นข้อเสนอที่น่ารับฟังได้ การตั้งสมมติฐานที่ว่า การออกจากสังคมของเหล่าจื๊อมีใช่เป็นการ “ละทิ้ง” สังคมแต่อาจจะ

เป็นการ “วิจารณ์” สังคมสมัยนั้นอย่างรุนแรง ก็น่าจะได้รับฟังได้มากเช่นกัน

แต่ที่จริงแล้วที่มาแห่งการตั้งสมมติฐานดังกล่าวมิได้มาจากการเสนอแง่มุมใหม่ในการมองตำนานเกี่ยวกับเหล่าจื๊อตามที่สุมาเจี้ยนบันทึกไว้เท่านั้น หากแต่สามารถพิจารณาเหตุผลสนับสนุนจาก คัมภีร์เต๋าเต๋อจิงนั่นเอง เป็นที่น่าสังเกตว่า คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง นั้นถูกเขียนขึ้นในลักษณะที่ไม่กล่าวเจาะจงถึงตัวบุคคลในประวัติศาสตร์หรือกาลเวลา หรือสถานที่แต่อย่างใด ตรงกันข้าม คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ให้คำกลาง ๆ กว้าง ๆ ซึ่งอาจบ่งถึงใครก็ได้ เวลาใดก็ได้ หรือเกี่ยวกับสถานที่ใดก็ได้ และด้วยการไม่กล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงนั่นเองที่ทำให้ภาษาของคัมภีร์เล่มนี้ฟังคลุมเครือ เป็นที่เข้าใจยากเป็นที่สรุปอย่างตายตัวยาก ว่าผู้เขียนต้องการสื่ออะไรบางอย่าง⁴⁰ มิเพียงเท่านั้น เราจะพบว่าเหล่าจื๊อได้ให้ปริศนา (ในฐานะคำเตือน หรือคำป้องกันตนเอง?) ในบทแรก ความว่า “เต๋าที่อธิบายได้มิใช่เต๋ออันอมตะ” หมายความว่า สิ่งที่จะพูดต่อไปทั้งหมดนั้น ที่จริงแล้วเป็น “เรื่องสมมติ” อย่าให้ถือเป็นจริงเป็นจังแต่อย่างใดแม้แต่การเรียกหลักการอันสำคัญที่สุดในแนวคิดของคุณ ก็ยังต้องทำด้วยความจำเป็นเพราะหาข้ออื่นที่เหมาะสมกว่ามิได้ และในบทสุดท้าย เหล่าจื๊อให้คำเตือนเกี่ยวกับวาทาอีกครั้งหนึ่งว่า “คำที่จริงนั้นฟังไม่ไพเราะ คำไพเราะนั้นไม่จริงคนที่ใช้วาจาเก่งนั้นมีต้องไต่แย่ง ส่วนคนที่ต้องไต่แย่งนั้นยังมีอำนาจในการเจรจาคนที่ฉลาดนั้นไม่รู้มาก คนที่รู้มากนั้นไม่ฉลาด” การ

เขียนในทำนองนี้นั้นทำให้ผู้อ่านเกิดความคลุมเครือไม่แน่ใจว่า ในที่สุดแล้ว เหล่าจื๊อกำลัง “พูดความจริง”หรือไม่กันแน่ หากสิ่งที่เหล่าจื๊อเขียนนั้นจริง ย่อมหมายความว่าที่มาแห่งปัญหาทั้งมวลอยู่ที่การที่ผู้ปกครองละทิ้งเต๋ากระทำกรอันตรงข้ามกับ “กับปกครองโดยไม่ปกครอง” แต่ความไม่อาจแน่ใจถึงความหมายของเหล่าจื๊อนี้เอง อาจเป็นเมฆหมอกอันจำเป็นที่เหล่าจื๊อใช้อำพรางกายซ่อนความคิดของคนได้หรือไม่?

เหล่าจื๊อกล่าวถึง “ความไม่เข้าใจ” ของผู้คนทั่วไปในบทที่ 70 ความว่า “คำสั่งสอนของข้าพเจ้า ง่ายที่จะเข้าใจและง่ายที่จะปฏิบัติ แต่ไม่มีผู้ใดสามารถเข้าใจได้และไม่มีใครปฏิบัติตามได้ คำสอนของข้าพเจ้ามีหลักฐานมั่นคง การกระทำของข้าพเจ้ามีหลักการ ด้วยไม่มีผู้ใดเข้าใจ คำสอนของข้าพเจ้า จึงไม่มีใครเข้าใจข้าพเจ้า ผู้คนที่เข้าใจข้าพเจ้ามีน้อยนัก ผู้เลียนแบบข้าพเจ้าได้รับการยกย่องด้วยเหตุนี้ปราชญ์จึงสวมใส่เสื้อผ้าเนื้อหยาบ ในขณะที่ถือหยกต่ำกว่าไว้ในดวงใจ”⁴¹ หากคำพร่ำบ่นนี้หมายความว่า คนอื่นในสังคมนั้นไม่เข้าใจเหล่าจื๊อ และหากเหล่าจื๊อกำลังวิพากษ์วิจารณ์สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครอง ก็น่าจะทำให้เข้าใจได้ว่าเหล่าจื๊อนั้นอาจมีความจำเป็นที่ต้องอำพรางตน หาไม่แล้วเหล่าจื๊ออาจอยู่ในภัยอันตรายได้ การที่นักปรัชญา นักคิดตั้งคำถามต่อผู้อยู่ในอำนาจย่อมนำภัยมาสู่ตนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่ยังไม่มีใครเข้าใจสาระจากนักคิดท่านนั้น หากความเข้าใจดังกล่าวนี้มารับฟังได้ ย่อมสามารถช่วยให้เข้าใจได้ว่าเหตุใด เหล่าจื๊อจึง กล่าวว่า “ตนเองนั้นโง่เขลาสับสน” และแต่นั้นมิได้ดู “ใหญ่โตยิ่งใหญ่” ดังข้อความที่ว่า “ทุกคนพากันกล่าวว่าแต่นั้นยิ่งใหญ่ แต่แต่กลับไม่ดูใหญ่โต (ที่จริงแล้ว) เพราะแต่ดูไม่ใหญ่โตแต่จึงยิ่งใหญ่ ถ้าแต่ดูใหญ่โตแต่ก็คงหมดความยิ่งใหญ่ไปนานแล้ว”⁴² เป็นได้ไหมว่า หากแต่หรือปราชญ์ผู้รู้แต่แสดง ความใหญ่โตให้ปรากฏชัด ความยิ่งใหญ่ นั้นอาจถูกทำลายโดยผู้อยู่ในอำนาจไปนานแล้ว? ในบทที่ 20 เหล่าจื๊อกล่าวถึงตนเองโดยเปรียบเทียบกับบุคคลอื่น ๆ ใน

โลก ความว่า “ผู้คนในโลกพากันยิ้มแย้มแจ่มใส รวากับกำลังร่วมงานเลี้ยงฉลอง รวากับกำลังป็นหอบสูงในฤดูใบไม้ผลิ ข้าพเจ้าแต่ผู้เดียวสงบเสงี่ยม ปราศจากความเรงร่า นั้นรวากับเด็กทารกผู้ยังไม่ได้หัดยิ้ม เศร้าสร้อยรวากับคนไร้บ้านเรื่อน.....ข้าพเจ้ามีจิตใจอันเรียบง่าย คล้ายโง่งม ผู้คนอื่นล้วนแต่ฉลาดหลักแหลม ข้าพเจ้าแต่ผู้เดียวที่มงายสับสน ผู้คนอื่นฉลาดมั่นใจคน ข้าพเจ้าแต่ผู้เดียวโง่เขลาราบเรียบและลึกล้ำราวท้องทะเลอันกว้างใหญ่ ล่องลอยราวสายลม ผู้คนล้วนแต่มีจุดหมาย ข้าพเจ้าเพียงผู้เดียวที่ดื้อดึงต่ำช้า ข้าพเจ้าเพียงผู้เดียวที่แตกต่างจากคนอื่น ให้อุณค่าดีมดักับน่านมจากมรดกแห่งสรรพสิ่ง” 43

ข้อความในบทนี้เป็นเพียงหนึ่งในสามสี่ตอนในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ที่เหลาจื่อกล่าวถึงตนเองโดยใช้สรรพนามแทนตนเองว่า “ข้าพเจ้า” ในแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นบทซึ่งแสดงถึงความโดดเดี่ยวเศร้าสร้อยแห่งปราชญ์ผู้ไร้คนเข้าใจ หรืออาจพิจารณาได้ว่า การที่ปราชญ์ (เหลาจื่อ) กล่าวว่าตนเองโง่งมสับสนยอมทำให้คิดได้ว่าผู้ที่น่าเป็นห่วงน่า

จะอยู่ที่ “ผู้คนในโลกอันชาญฉลาด” หรืออาจพิจารณาได้ว่า การอ้างความไม่รู้ความสับสนโง่งมของคนนั้นอาจจะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับปราชญ์ผู้มีความคิดแบบถอนรากถอนโคนต่อระบบสังคมก็เป็นได้ เพราะการชี้แสดงความคิดของตนเองออกมาอย่างโจ่งแจ้งอาจจะนำภัยมาสู่คนก่อนที่ปราชญ์จะได้อำนาจประโยชน์แก่สังคมได้ หากข้อเสนอดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่น่ารับฟังได้ ก็ย่อมหมายความว่า ภาษาอันคลุมเครือไม่แน่นอน คำเตือนอันเป็นปริศนาต่าง ๆ การไม่เจาะจงตัวบุคคลและสถานที่ ล้วนแต่เป็นวิธีการอันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตรอดในสังคมอันเสื่อมทรามทั้งสิ้น หากการอ้างเอ่ยถึงโลกุตตรธรรมอันเป็นปรมัตถ์ไม่ ตรงกันข้ามการแสดงข้อความจริงรวกับว่าเป็นสิ่งห่างไกลจากชีวิตสังคมเป็นเพียงเครื่องชี้ถึงความสำคัญจริงจังแห่งปัญหาพื้นฐานของสังคม อีกทั้งเป็นพยานถึงชีวิตแห่งสังขารอันจำต้องซ่อนเร้นอยู่ในท่ามกลางบรรยากาศอันไร้ใจเปิดกว้าง ซึ่งมีแต่จะทำลายความคิดข้อวิพากษ์อันสำคัญพื้นฐานสำหรับชีวิตสังคม ทั้งสิ้น

เชิงอรรถ

1. ไชแสง ศุขะวัฒนะ, ลัทธิเต๋า (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ค้อนรับน้องใหม่ 2508) ไม่มีเลขหน้า
2. เพิ่งอ้าง ไม่มีเลขหน้า
3. D.C. Lau, Lao Tzu : Tao Te Ching (Middlesex : Penquin Books Ltd., 1976),p.32
4. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ “ความสำคัญของสัญลักษณ์เพศหญิงในปรัชญาเต๋า” วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (มิ.ย. 2525), หน้า 99.
5. เพิ่งอ้าง หน้า 99
6. เพิ่งอ้าง หน้า 99 (การเน้นเป็นของผู้เขียน)
7. ศร ปันหยี “เล่าจื่อ” ชาวกรุง ปีที่ 21 เล่ม 4 (มกราคม 2515) หน้า 67.
8. ข้อสรุปว่าลัทธิเต๋าเป็นปรัชญาแห่ง “โลกุตตรธรรม” ซึ่งพันโลกนี้ไปได้รับการยืนยันจากนายจางันค์ ทองประเสริฐ ในการสัมมนาปรัชญาตะวันออก ซึ่งจัดขึ้นโดย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2527
9. โปรตฤคาภคนวก “เต๋ากับการสร้างสรรค์”, “เต๋ากับศิลปะการวาดภาพ”, “เต๋ากับกรีนินพจน์” “เต๋ากับความงาม” ในพจนานันติ (แปลและเรียบเรียง) วิถีแห่งเต๋า กรุงเทพฯ : เกล็ดไทย, 2525 หากพิจารณาจากสถิติการพิมพ์ถึง 5 ครั้ง ในระยะเวลา 5 ปี ของหนังสือเล่มนี้ ทำให้เป็นที่สังเกตว่า ในบรรดาภาภาษาไทยของคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงนี้ จำนวนแปลของพจนานวมทั้งภคคนวกต่าง ๆ นี้ น่าจะเป็นภาพพจน์เกี่ยวกับปรัชญาเต๋าก็แพร่หลายที่สุดในวงการหนังสือไทย
10. เพิ่งอ้าง หน้า 234

11. **เพ็งอั่ง** หน้า 246 (การเน้นเป็นของผู้เขียน)
12. **เพ็งอั่ง** หน้า 282 (การเน้นเป็นของผู้เขียน)
13. **เพ็งอั่ง** หน้า 367 (การเน้นเป็นของผู้เขียน)
14. พระราชวรมุนี **พจนานุกรมพุทธศาสตร์** (กรมการศาสนา : กระทรวงศึกษาธิการ, กันยายน, 2520)
15. กীরติ บุญเจือ **สารานุกรมปรัชญา** (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2522)
16. Ch'en Ku-ying **Lao Tzu : Text, Notes and Comments**, (San Francisco : Chinese Materials Center, Inc, 1977), chapter 30
17. **Ibid**, ch 53, (ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้เขียน)
18. **Ibid**, ch. 57
19. **Ibid**, ch. 3
20. **Ibid**, pp. 2-15
21. D.C. Lau, **Lao Tzu : Tao Te Ching** p. 23
22. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ “ความสำคัญของสัญลักษณ์เพศหญิงในปรัชญาเต๋า”, น. 103
23. Ch'en Ku-ying, **Lao Tzu : Text, Notes and Comments**, ch. 32 ผู้เขียนแปลบทนี้ตามต้นฉบับของ **เซ็งคุหยิง** ยกเว้นในวรรคที่สอง ซึ่งถือเอาตามฉบับภาษาอังกฤษของ **ดีซี เล่า** เพราะเห็นว่า ในฉบับหลังมีการนำเสนอสอดประเด็นเรื่อง “ท่อนไม้ยังมิได้สลักเสลา” อันชัดเจนกว่า
24. **Ibid**, ch 28 ผู้เขียนเทียบดูบทนี้กับฉบับของ **ดีซี เล่า** เพื่อประกอบการแปล
25. D.C. Lau, **Lao Tzu : Tao Te Ching**, p. 37
26. **Ibid**, p. 38
27. Ch'en Ku-ying, **Lao Tzu : Text, Notes and Comments**, ch. 17 ที่จริง ส่วนแปลเล่มนี้ถือว่า “ผู้ปกครองที่ดีที่สุดนั้น ประชาชนไม่รู้ว่าเขามีอยู่ (太上，下知有之。The most excellent (ruler) the people do not know that he exists.)” อย่างไรก็ตามในที่นี้ผู้เขียนได้ตรวจสอบบทนี้กับส่วนแปลของ D.C. Lau และ Wing-tsit Chan ซึ่งต่างกล่าวว่า “ราษฎรเพียงแต่รู้ว่าเขามีอยู่” ผู้เขียนมีความเห็นว่า การรู้ว่าผู้ปกครองมีอยู่ไม่น่าจะขัดกับหลักการแห่งผู้ปกครองในอุดมคติของลัทธิเต๋าแต่อย่างใด ประเด็นสำคัญจะอยู่ที่ว่า ผู้ปกครองไม่เข้าไปก้าวก่ายประชาชน มากกว่า
28. **Ibid**, ch. 17
29. **Ibid**, ch. 3
30. D.C. Lau, **Lao Tzu : Tao Te Ching**, p.43
31. ผู้เขียนได้มีโอกาสไปฟังคำบรรยายของ อาจารย์ เอมส์ เกี่ยวกับบทเปรียบเทียบกับดังกล่าว ในการศึกษา ปรัชญาจีน ที่มหาวิทยาลัยฮาวาย สหรัฐอเมริกา
32. D.C. Lau, **Lao Tzu : Tao Te Ching** p. 44
33. **Ibid.**, p. 44
34. **Ibid.**, p. 46
35. Ch'en Ku-ying, **Lao Tzu : Text, Notes and Comments**, ch. 80 เป็นที่น่าสังเกตว่า **ยั้ง** และ **เอมส์** ผู้แปลงานของ **เซ็งคุหยิง** ยังถือว่ามี “ผู้ปกครอง” ในสังคมอุดมคติอยู่ ในขณะที่ **พงนา** **จันทรสันติ** ไม่ได้กล่าวถึงการมีผู้ปกครองอย่างแน่ชัด และ **ดีซี เล่า** ไม่ได้กล่าวถึงผู้ปกครองอย่างเด่นชัดเช่นกัน แต่ **เล่า** ใช้ภาษาในลักษณะที่เป็นคำสั่งหรือคำแนะนำ (imperative) แทนการกล่าวถึงผู้ปกครองโดยตรง โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 80 ของส่วนแปลทั้งสามเล่มดังกล่าวประกอบการพิจารณา

36. Wing-tsit Chan "The Story of Chinese Philosophy" **The Chinese Mind** (ed. by Charles A. Moore) (Honolulu : East-West Center Press, 1967), P.31.
37. **Ibid.**, pp. 31-32, ประเด็นที่ว่าลัทธิอินดูและพุทธศาสนาให้ความสนใจแก่ปัญหาทางโลกน้อยกว่าเหลาจื๋อ นั้น จะตรงต่อความจริงเพียงใด เป็นปัญหาที่ถกเถียงโต้แย้งกันได้ จึงยังไม่สมควรด่วนสรุปตาม วังซิท ชาน ในที่นี้
38. **Ibid.**, p. 32.
39. **Ibid.**, p. 32.
40. จากข้อเท็จจริงที่ว่า **คัมภีร์เต๋นเต๋อจิง** เป็นคัมภีร์เก่าแก่ของจีนที่มีการแปลเป็นภาษาต่างประเทศมากที่สุด โดยที่มีสำนวนแปลแล้วกว่า 30 สำนวนด้วยกัน ทำให้เห็นได้ว่าการแปลและการสรุปคัมภีร์เป็นสิ่งที่กระทำได้อย่างยิ่งสำหรับคัมภีร์นี้ โปรดดูเพิ่มเติมในบทนำของ D.C. Lau, **Lao Tzu : Tao Te Ching**.
41. Ch'en Ku-ying **Lao Tzu : Text, Notes and Comments**, ch. 70
42. **Ibid.**, ch. 67.
43. **Ibid.**, ch. 20.

อภิธานนาการ

จาก

คุณนิพนธ์ ขวลิขิตมณฑียร

และ

คุณเกษม มหัทธนนทวิ